ON THE LIFE AND WORK OF PETER CHELČICKÝ

We know regrettably little about the life of this greatest writer to emerge from the Taborite brotherhood and the most original thinker of his time in all of Europe.

According to present-day research, his life is usually placed between the years 1390 and 1460. He would therefore have been nearly a decade older than Jan Rokycana, who died ten years later (1471); yet the exact date of Rokycana's birth (perhaps 1397) is also uncertain. Peter's birthplace is most often thought to have been Chelčice, a village near Vodňany. He was probably of the lesser nobility (the knightly estate)—though some scholars believe he was simply a peasant. We know for certain that by 1421, at the very beginning of the Hussite revolution, he was living in Chelčice, where he gathered around himself a community of Chelčice Brethren. The name "Chelčický" was most likely added to Peter's own name only later, by Brother Gregory (Řehoř), the founder of the *Unity of the Brethren*, who visited him in Chelčice near the end of his life.

Modern historian F. M. Bartoš has recently sought to bring more clarity to these conjectures and uncertainties. He shifts Chelčický's birth and death back by about ten years, proposing that he lived circa 1380–1450. This is tied to his hypothesis that our Peter Chelčický is identical with Petr Záhorka of Záhorčí—Záhorčí being a small village about a quarter of an hour's walk from Chelčice. According to Bartoš, Peter's father was Svatomír, of a gentry family that also bore the name of Březí, linking them to Hrádek Březí near Týn nad Vltavou as their ancestral castle; some members of this family sometimes took the name of the nearby fortress of Knín (Kmín). From the same lineage came Aleš of Březí, the last bishop of Litomyšl. Peter's mother, Běta, belonged to a minor-noble family from Bílsko (near Protivín). Svatomír Záhorka married her in 1378, and their son Peter was born in 1379 or

within the next two years. Peter's father Svatomír died soon afterwards (he was certainly dead by 1388). According to the historian F. M. Bartoš, the orphan's education was most likely overseen by Hostislav, Peter's maternal uncle, who served as parish priest in Krumlov from 1369 to 1414. Hostislav was an exceptionally learned man. In 1380 he founded a library at the Krumlov parish, which in time became one of the largest in Bohemia. Bartoš sees in this the explanation for Peter Chelčický's above-average education. Although Peter never attended higher schools, he nevertheless learned Latin—not, however, to a level that let him follow subtle theological debates. For that reason he would have certain difficult passages translated for him by Czech theologians. Mentions of Petr Záhorka disappear after 1424. Bartoš explains this by suggesting that the later life of Petr Záhorka continues under the name of Peter Chelčický.[1]

Even though experts have not yet expressed a definite opinion on Bartoš's hypothesis, it can nevertheless be accepted as highly probable.

Peter was certainly in Prague in the years 1419–1420. He probably came there with the crowds who, after the death of King Wenceslas IV, were streaming into the city in holy enthusiasm and revolutionary fervor. He may have been an eyewitness to the Battle of Vítkov in 1420, after which the treacherous Hungarian king Sigismund fled from Bohemia. Without any doubt he was also present at the sermons of Master Jakoubek of Stříbro, perhaps even at those in which Jakoubek explained the Book of Revelation, setting before his hearers the vision of the apocalyptic harlot and the Antichrist, who had brought about the world's moral downfall. Yet even in Prague Peter experienced disappointment. He certainly met the learned masters, followers of Jan Hus, and spoke with them on religious questions. But in many points he disagreed with them, especially because the Praguers still upheld all the rites of the Roman Church, whereas Chelčický saw in those practices nothing but sinful human inventions, contrary to Holy Scripture and to the practice of the early apostolic church. He was even more troubled by the decision of the Prague masters on the question of whether it is permitted for a Christian to fight.

The question of whether fighting was permissible was, at that time, a matter of life or death for the Czechs. When, at the very beginning of the Hussite wars in 1419, the warriors for "God's truth" asked the Prague masters whether it was allowed for a Christian to fight, the masters answered in the affirmative, though with certain reservations—much as Wycliffe had done earlier. What probably pained Peter most was that, along with Christian

[1] See also F. M. Bartoš: *Kdo byl Petr Chelčický?* (Who Was Peter Chelčický?), in Jihočeský sborník historický XV, Tábor 1946, pp. 1–8; also issued as a separate offprint). The same author: *Památce Petra Chelčického* (In Memory of Peter Chelčický), Tábor 1947, p. 11). In the first of these studies Bartoš places Peter's birth between 1374 and 1381. In the second he silently corrects this to 1379–1381, apparently on the basis of the newly established year of his parents' marriage.

of Prachatice, the chief part in this decision was also taken by Jakoubek of Stříbro—a man whom Chelčický himself regarded almost as a saint, and of whom he knew that he was in principle opposed to all fighting and violence, as Jakoubek had often declared from the pulpit and elsewhere. So Peter visited Jakoubek and asked him directly whether he had scriptural proof that it is permitted for a Christian to fight. Jakoubek replied that he had no authority from Scripture for such permission, and that he relied instead on the Church Fathers, who had allowed warfare. How else could he answer the thoughtful South Bohemian farmer who found a contradiction between the teaching and the actions of Hus's great successor? Should he have confessed that, under the pressure of circumstances, he had silenced the voice of his own conscience, which deep within agreed with Chelčický—believing that patient endurance of evil was the safer road to salvation—and that only after the proclamation of a crusade against Bohemia, forced by the difficult situation, had he consented at least to defensive warfare? [2]

Jakoubek, of course, did not convince Chelčický. Peter rejected the often artificial interpretations of Holy Scripture written by the Church Fathers. In his view, Scripture is as clear as a spring of water and needs no learned commentaries—above all he meant the New Testament. The commandment "Thou shalt not kill," which Christ illuminated both by His words and His entire life, was, to Peter, so plain that it was futile to twist its meaning, even though leading authorities of the Roman Church, such as St Augustine, attempted to do so. (Chelčický dealt with it thoroughly in Chapter 40 of Part I of *Net of Faith*.)

Disheartened by the conditions in Prague, he withdrew to his South-Bohemian solitude, preferring the company of the Taborite priests. These priests also favored armed struggle—indeed more passionately than the Prague masters—but, like him, they rejected all human additions and churchly regulations, striving as far as possible to return to the original apostolic church. From the entire Mass ritual they kept only the communion of the Lord's Supper, singing Czech spiritual hymns as they did so. They conducted services without liturgical robes, wore no chasubles, and stood for a complete break with Rome. In this they were spiritually close to Peter.

In Chelčice, where he spent both his mature and final years, Peter pondered deeply the questions that stirred his soul. These were not only religious questions, but also issues concerning the entire social order, especially the relationship of the Church to the State. On returning to his native region he found Vodňany burned, and probably Chelčice as well. The young Chelčice parish priest Vojtěch, Peter's friend, had been arrested during Peter's stay in Prague for his faithfulness to the chalice (the Hussite communion in both kinds) and burned at the stake in Budějovice. This was probably the reason why, as early as 1421, Peter became the head and spokesman of the "Chelčice Brethren," thus taking the place of

[2] Compare on this point the introduction to the edition of Jakoubek's *Commentary on the Revelation of St John* (edited by František Šimek), volume I, pages LXIX–LXXIV.

their spiritual shepherd, and why he decided to express the results of his inner reflections in writing.

He had already read Tomáš Štítný and Jan Hus, and began to rework some of their writings in his own spirit (Štítný's *Friendly Talks* (Řeči besední); Hus's *Commentary on the Lord's Prayer* (Výklad na Otčenáš); and *Nine Golden Articles* (Devět kusů zlatých)). In addition, he was influenced by Jakoubek of Stříbro,[3] and he further refined his views through conversations and polemics with the leading representative of the Taborite clergy Mikuláš Biskupec (Mikuláš of Pelhřimov) and with Master Jan Rokycana,[4] head of the Utraquist (or Calixtine) Church after Hus and Jakoubek. Chelčický personally knew all three pillars of the Hussite movement: he spoke with Hus about the Lord's Supper (most likely after Hus's departure from Prague, when Hus was staying in southern Bohemia); his contacts with Jakoubek have been mentioned earlier; and he became more closely acquainted with Rokycana during Rokycana's several-year stay (1437–1448) in Hradec Králové. From all of them he sought instruction in religious questions, but he received their teaching critically and was not blinded by the authority they enjoyed.

He also engaged in polemics with the head of the Taborite clergy, Mikuláš of Pelhřimov.[5] Mikuláš was elected in 1420 as senior (elder) of the independent Taborite Church, but he was also called bishop—hence he is often referred to as Mikuláš Biskupec. Among his works he wrote the famous *Confession* (Konfese), in which he especially defended the simple Taborite Mass, rejected purgatory, and opposed the veneration of and prayers to the saints. Chelčický adopted many passages from this *Confession* word for word in his own writings. At the Council of Basel, Mikuláš effectively justified the article on the punishment of public sins by the state; opposing him there was the Parisian doctor G. Charlier.[6] Although he was bishop of the Taborite brotherhood, Mikuláš lived for the most part not in Tábor but in Písek, the second principal Taborite stronghold. At the time when he was debating with the Prague masters about the Lord's Supper, Mikuláš heard of Chelčický's interest in this subject and invited him twice—to Písek and to Vodňany; in the end, however, the two parted in mutual dis-

[3] Jakoubek of Stříbro was born around 1370 in the village of Vítkov (today Víchov) near Stříbro. After Jan Hus he became the spiritual leader of the Utraquist (communion-under-both-kinds) party. It was he who demonstrated that communion under one kind was a church innovation introduced only about two hundred years earlier, and he called for the restoration of communion under both kinds for the common people. After Hus's death he became administrator of the Bethlehem Chapel; he died in 1429. He was an ardent defender of Wycliffe. For further reading see F. M. Bartoš, *Saints and Heretics* (Prague 1949), pp. 82–105, and also František Borecký, *Master Jakoubek of Stříbro* (Prague 1945).

[4] See also the note about him in the Preface to the *Net of Faith*.

[5] The most detailed study of him was written by F. M. Bartoš: Mikuláš of Pelhřimov (in the already-cited book *Saints and Heretics*, pp. 175–196). Chelčický's *Reply to Biskupec* (Replika proti Biskupcovi) was published in 1930 by Josef Straka.

[6] See also *Net of Faith*, Part I, Chap. 68 et seq. (especially chapters 77 and 78).

pleasure - Chelčický maintained that Biskupec wrote one thing and spoke another, while Mikuláš in turn accused Chelčický of twisting and unfairly interpreting his words.

We also read about Chelčický's contacts with Rokycana in the Preface to the *Net of Faith*. The respect between these two men was mutual. Rokycana valued Peter, recommended the reading of his works to his own listeners, and in doing so gave the initial impulse for the founding of the *Unity of the Brethren* (or *Bohemian Brethren*). Chelčický, for his part, regarded Rokycana as a man of exceptional importance and did not hesitate to write this to him (calling him "a man strong in great matters") even though they differed fundamentally on many points, as we see from their polemics.[7]

Among the most important events of lasting historical significance was the visit of Rokycana's nephew, Brother Gregory (Řehoř), to the aged Peter in Chelčice, even though neither of them was aware of the full implications of this meeting. Gregory, having been repeatedly directed by his uncle to read Chelčický's writings, studied them thoroughly and longed to meet the original and radical thinker in person. This encounter strengthened Gregory in his resolve to found a religious community in Chelčický's spirit—and in the course of a few decades there grew from it the *Unity of the Bohemian Brethren* (Jednota českobratrská), the finest flower of the Czech reform movement. Peter himself did not live to see it…

Chelčický's writings were widely read in the 15th and 16th centuries. They were known to Rokycana, who recommended them to his more zealous listeners. For members of the *Unity of the Brethren*, these works were of course a cornerstone in building their community. Alongside the founder Brother Gregory, they were lovingly studied especially by Brother Lukáš and Vavřinec Krasonický. Both of Chelčický's principal works—the *Postilla* (Postila) and *Net of Faith* (Síť víry)—were printed less than a century after they were written. Comenius (Jan Amos Komenský) also knew him, as did, on the side of the opponents of the *Unity*, Václav Šturm, the militant Jesuit.. After that, however, Chelčický's name and work fell into oblivion, until in the 19th century they once again received the attention they deserved.

Chelčický's first work, written in 1421, is titled *On Spiritual Combat* (O boji duchovním).[8] In it he explained and justified his conviction that every kind of fighting is un-Christian and a grave violation of God's law. The short treatise *On the Holy Church* (O církvi svaté) arose from his contacts and conversations with the Taborite priests. Already in this work he opposes secular power, proclaims the brotherhood and equality of all people, rejecting the division of society into three estates, as was common at the time, i.e. into the estates of clergy, nobility, and common laborers. Probably dating from around 1425 is his work *On the Triple Division of Society, spiritual and*

[7] See F. M. Bartoš, "Chelčický and Rokycana," in *Listy filologické* 48 (1921), pp. 30–40, 118–135.

[8] It was published by Kamil Krofta in *Ottova Světová knihovna* (*Otto's World Library*).

secular (O trojím lidu řeč, o duchovních a o světských) [9]. Here Chelčický addresses questions that he later treated systematically again in *Net of Faith*, especially the idea that a true Christian would have no need of rulers over him; he denies the legitimacy of war and of the death penalty. He also rejects the existence of purgatory, on which subject he wrote two treatises. Among his other writings, an important one is the tract *On the Beast and Its Image* (O šelmě a obrazu jejím), whose title he took from Revelation chapters 13 and 14. Only fragments of it have survived, although it was once printed (it was still known to Antonín Koniáš (1691-1760), a Jesuit priest).

Chelčický's most extensive works are the *Postilla* and *Net of Faith*.

Chelčický completed his *Postilla*, or *Book of Homilies for the Sunday Readings of the Whole Year*, sometime before 1440; he likely began writing it soon after the tragic Battle of Lipany in 1434. Just as about half a century earlier Tomáš Štítný, in his Sunday and Festal Discourses, had sought to serve sincere believers who, for various reasons, could not attend church sermons on Sundays and feast days, so Peter, in one of the hardest periods for the Czech people, when there were not even enough priests to instruct the people through preaching, composed his own book—drawing more than once on Hus's *Postilla*. He considered preaching to be the most important act of religion, as had Wycliffe, Hus, Rokycana, and other proponents of the reform movement before or alongside him. Chelčický's *Postilla* was first printed in 1522 in Prague (volume I only); in 1529 both volumes appeared; and a third edition followed in 1532, published at the expense of Petr Severín. A popular reprint was issued in 1890 in Prague by Benjamin Košut. A critical edition was later published under the care of Emil Smetánka by the Comenius society—volume I in 1900 and volume II in 1903.

Not long after the *Postilla*—around 1440–1441—there appeared Chelčický's ripest and most weighty book, *Net of Faith* (Síť víry), which is also his most comprehensive and unified work. The book received its title from the Gospel of Luke (chapter 5, verses 4–6), which tells how the future apostle Peter and others had fished in vain all night; at Christ's urging they let down the net once more and caught so many fish that the net began to tear. Chelčický interprets this symbolically: Peter and his companions are fishers of men—apostles and preachers; the net is faith, founded on Christ's law; the sea is the restless, sinful world; and the unwanted fish that tear the net are the damned, heretics, and others who are only superficial Christians and do not keep the true faith.

The book is divided into two parts: the first, larger part, in 95 chapters, treats the relationship of the Church to the State in general; the second part, in 51 chapters, considers the various estates and classes ("ranks") of Christian society individually and subjects them to severe criticism.

[9] It was published by Kamil Krofta in *Ottova Světová knihovna* (*Otto's World Library*).

In terms of content, traces of the teaching of the Waldensian sect—which at that time was widespread in southern Bohemia (especially around Jindřichův Hradec)[10]—have been discovered in *Net of Faith*. Although Chelčický never mentions this sect by name in the work, the passages in which he condemns all violence and opposes secular authority are clearly an echo of Waldensian ideals. Elsewhere his sources were the doctrine and writings of the Taborite priests, especially Mikuláš of Pelhřimov; however, he refers to Mikuláš only in connection with his public appearance at the Council of Basel. By contrast, he more frequently invokes and quotes Wycliffe,[11] whom he calls "Master Protiva" ("Master Opposer"), probably because Wycliffe opposed the medieval Church. Chelčický also adopted a number of passages (some verbatim) from Hus's *Treatises on Simony* (Knížky o svatokupectví). Despite individual borrowings and even longer sections drawn from other sources, Peter's work is thoroughly original: original in its basic idea, which runs through the entire book and gives it its title; original in its penetrating analysis of the whole of society and of each estate, so relentless and bold that only the powerful and triumphant sweep of the Hussite revolution saved the author from the stake. It was his good fortune that the authority of the Roman Pope and the Church Inquisition did not then extend beyond the borders of the Czech state. It is no wonder that the *Net of Faith* so impressed the great Russian philosopher Leo Tolstoy that he called it "a book remarkable in every respect": "Besides being interesting from every point of view, this book is one of the most remarkable products of the human mind, both for the depth of its content and for the extraordinary vigor and beauty of the national language and its antique character."[12] Tolstoy, of course, did not know the writings of Štítný, Hus, and Rokycana—authors close to Chelčický in both time and subject matter—who certainly surpass the South Bohemian writer in linguistic refinement. Chelčický's style cannot match the beautiful and flawless Czech of Štítný, nor the logical precision of Hus, nor the dazzling eloquence of Rokycana. Yet it must be acknowledged that Chelčický remains distinctive even in this respect: his language seems to carry the earthy fragrance of his native countryside. Experts in Old Czech language recognize

[10] The Waldensians taught that a true Christian should not defend himself against evil people but should patiently endure injustice, as Christ preached. In addition, they maintained that one must keep to evangelical poverty. The founder of the sect was the Lyon merchant Peter Waldo (who lived in the 12th century).

[11] John Wycliffe (died 1384), the renowned English theologian and master at the University of Oxford, taught that the pope is the vicar of Christ on earth only insofar as he lives according to the example of Christ and His apostles and follows His law. If he does not, he is not Christ's vicar but Antichrist—and his commands need not be obeyed, nor his excommunications heeded. On the contrary, despite all his orders and excommunications one should be guided by the law of Christ. Wycliffe recognized only the law of Christ, the Holy Scripture, as the sole and absolutely sufficient rule of faith. He held that the Church should be subordinate to secular authority.

[12] Tolstoy, *The Kingdom of God Is Within You* (translated by K. Štěpánek, Knihovna Rozhledů series 2, 1896, p. 21).

that he lacked higher formal schooling. He likes to repeat himself, especially when he wants to impress a thought deeply on the reader's mind, sometimes presenting it several times with only slight stylistic variation. Departures from proper sentence construction (anacolutha) are not rare, particularly in the long, flowing periods he delights in—he will forget how he began a sentence and end it grammatically incomplete, or omit the main verb altogether. At times he can also be wordy. Yet these shortcomings fade into the background in view of the originality of his thought.

For this reason, *Net of Faith* received more attention than any other of Chelčický's works. It was first printed in 1521 through the efforts of Chval Dubánek, at the expense of the brothers Václav and Hynek of Perknov, in the Vilémov Monastery. This Hussite monastery was renowned for the piety of its monks, and people traveled there from afar—even from Prague—to hear its eloquent preachers. Interestingly, the printing of *Net of Faith* at this monastery was without doubt arranged by the "smaller party," the conservative branch of the Bohemian Brethren, which at the beginning of the sixteenth century predominated around Vilémov over the larger, more progressive "party." A new edition of *Net of Faith* was published in 1893 in St. Petersburg by J. S. Annenkov and V. Jagić, together with a free Russian translation; this Russian version was reissued in Moscow in 1907. Carl Vogl also prepared a free German translation (*Das Netz des Glaubens*, Dachau 1924). A critical Old Czech edition was produced by Emil Smetánka and published in 1912 by "Comenia", with a new, corrected edition appearing in 1929 from the Melantrich press. In addition, Zdeněk Tobolka issued a faithful photomechanical reproduction in 1926 (*Monumenta typographica*, no. 1).[13]

Since there appeared to be a need to publish *Net of Faith* in a form accessible to broader popular circles, Dr. Václav Osvald asked me to adapt it into modern Czech for the Political Library (Politická knihovna) published by Orbis. I gladly agreed to this request, although I was aware that rendering Chelčický's work into modern Czech is by no means an easy task. Even the best experts in Old Czech (Emil Smetánka, Josef Zubatý) have acknowledged that the text of *Net of Faith* has in many places been corrupted by copyists and by the old print itself, so that more than one passage remained obscure even to them. In his edition Smetánka shed considerable light on these dark passages, and in his review of

[13] Concerning the present state of research on Chelčický and his writings—apart from the works of F. M. Bartoš already mentioned—the reader may consult Jan Jakubec, *Dějiny literatury české* (History of Czech Literature), 2nd edition, vol. I, pp. 465–500, and Rudolf Urbánek, *České dějiny* III.3 (The Age of George of Poděbrady), pp. 884–978. Still valuable today is Arnošt Denis's characterization of Chelčický in *Konec samostatnosti české* (The End of Bohemian Independence), translated by J. Vančura, Prague 1893, p. 222 ff.). Popular works on Petr Chelčický were written by Kamil Krofta (Vodňany, 1914) and Václav Novotný (in the series *České hlavy*, no. 33, 1925).

Smetánka's first edition[14] Zubatý added further clarifications, which Smetánka gratefully incorporated into the second edition of *Net of Faith*. Nevertheless, even then a few sentences remained whose meaning is not entirely clear. In preparing my own adaptation I made use of Smetánka's second edition and his notes. In some places I have retained Chelčický's anacolutha (irregular constructions) where they do not hinder understanding of the text, so that readers may appreciate this feature of his style. I have also tried, as far as possible, to preserve his original word order.

We present Chelčický's work to modern Czech readers so that they may see how this 15th-century Czech thinker addressed the social issues of his own time in his own distinctive way.

FRANTIŠEK ŠIMEK

14 *Listy filologické* 40 (1913).

O ŽIVOTĚ A DÍLE PETRA CHELČICKÉHO

O životě tohoto největšího spisovatele vzešlého z táborského bratrstva a nejoriginálnějšího myslitele své doby v celé Evropě toho víme žalostně málo.

Podle dosavadního bádání klade se jeho život mezi léta 1390-1460; byl by tedy asi o necelé desítiletí starší než Rokycana, který zase o celých deset let později zemřel (1471); přesné datum narození Rokycanova však neznáme (roku 1397?). Za rodiště Petrovo se pokládaly nejspíše Chelčice, ves u Vodňan; byl asi zeman stavu rytířského (podle jiných badatelů prostý sedlák). Najisto žil v Chelčicích už od roku 1421, tedy od počátku husitské revoluce, kdy soustředil kolem sebe obec bratří Chelčických. Jméno Chelčický přidal Petrovi nejspíše teprve Řehoř, zakladatel Jednoty bratrské, který ho navštívil v Chelčicích na sklonku jeho života.

Do těchto dohadů a nejistot snaží se v nejnovější době vnésti světlo historik F. M. Bartoš. Posunuje především rok narození Chelčického i rok jeho smrti asi o deset let zpět, takže by byl žil asi mezi lety 1380-1450. To souvisí s jeho hypothesou, že náš Petr Chlečický je totožný s Petrem Záhorkou ze Záhorčí; Záhorčí je vesnička vzdálená asi čtvrt hodiny od Chelčic. Otec jeho se jmenoval Svatomír a pocházel ze zemanského rodu, který se psal i z Březí, takže se hlásí k Hrádku Březí u Týna n. Vltavou jako k rodnému hradu; někdy se členové tohoto rodu píší i po nedaleké tvrzi Knínu (Kmínu). Z tohoto rodu pocházel i poslední biskup litomyšlský Aleš z Březí. Matka Petrova se jme-novala Běta a byla ze zemanské rodiny z Bílska (u Protivína). Svatomír Záhorka se s ní oženil roku 1378, syn Petr se jim narodil bud' roku 1379 nebo

ve dvou letech následujících. Otec Svatomír záhy zemřel (jistě byl mrtev už roku 1388). O sirotkovo vzdělání pečoval - podle Bartoše - nejspíše jeho strýc Hostislav, bratr matčin, který byl od roku 1369-1414 farářem v Krumlově; byl to muž neobyčejně vzdělaný, který (roku 1380) založil při krumlov-ské faře knihovnu, jež se časem stala jednou z největších knihoven v Čechách. Tím vysvětluje Bartoš nadprůměrné vzdělání Petra Chelčického, který, ač neměl vyšších škol, přece se naučil i latinsky (ovšem ne do té míry, aby rozuměl subtilním otázkám theologickým; proto si dával překládati některá taková místa od českých theologů). Zprávy o Petru Záhorkovi mizejí rokem 1424; to vysvětluje Bartoš tím, že jeho další život pokračuje v životě Petra Chelčického.[1]

Přesto, že se odborníci dosud nevyslovili o této hypothese Bartošově, lze ji přijmouti jako velice pravděpodobnou.

V Praze pobýval Petr najisto v letech 1419-20. Přišel tam asi se zástupy, které se tam po smrti krále Václava IV. hrnuly ve svatém nadšení a revolučním zanícení. Byl snad očitým svědkem bitvy na Vítkově roku 1420, po níž prchal proradný uherský král Zikmund z Čech, Býval beze vší pochyby přítomen i kázáním mistra Jakoubka ze Stříbra, snad ještě i těm, na nichž vykládal Zjevení sv. Jana a stavěl posluchačům před oči apokalyptickou nevěstku a Antikrista, kteří přivodili mravní zkázu světu. A přece se i v Praze dožil zklamání. Setkal se tu sice s učenými mistry, stoupenci Husovými, s nimiž rozmlouval o otázkách náboženských. Ale v mnohém se s nimi roz-cházel, zejména v tom, že se Pražané přidržovali všech řádů církve římské, kdežto Chelčický v tom shledával jen hříšné lidské nálezky, odporující Písmu svatému a praxi prvotní církve apoštolské. A ještě více ho tísnilo rozhodnutímistrů pražských o tom, je-li dovoleno křest'anu bojovati.

Otázka o přípustnosti boje znamenala tehdy pro Čechy otázku bytí či nebytí. Když bojovníci pro „pravdu Boží“ vznesli hned na počátku válek husitských (roku 1419) dotaz na pražské mistry, je-li dovoleno křesťanu bojovati, odpověděli kladně, třebaže s jistými výhradami (jako kdysi Viklef). A Petra bolelo asi nejvíce, že hlavní účast při tomto rozhodnutí měl vedle Křišťana

[1] Sr. o tom F. M. Bartoše: Kdo byl Petr Chelčický? (Jihočeský sborník historický XV., Tábor 1946, str. 1-8; též zvláštní otisk). Týž: Památce Petra Chelčického. (V Táboře 1947, str. 11.) V první práci zde jmenované klade Bartoš narození Petrovo do let 1374-1381, což v druhé mlčky opravuje na 1379--1381, patrně na základě nově zjiš-těného roku sňatku jeho rodičů.

z Prachatic i Jakoubek ze Stříbra, muž, kterého Chelčický sám pokládal téměř za světce a o němž věděl, že je sám zásadně proti každému boji a násilí, jak hlásal nejednou s kazatelny i jindy. I navštívil Jakoubka a tázal se ho přímo, má-li dosvědčeno z Písma svatého, že je dovoleno křesťanu bojovati. Jakoubek odpověděl, že nemá pro to autoritu Písma, a že se opírá o církevní Otce, kteří boj dovolovali. Jak jinak měl odpověděti hloubavému jihočeskému sedláku, který shledával rozpor v učení a jednání velikého nástupce Husova? Měl se mu přiznati, že jen pod tlakem poměrů umlčel hlas vlastního svědomí, v jehož hloubi souhlasil s Chelčickým, pokládaje za bezpečnější cestu k spasení trpělivé snášení zla, a že po vyhlášení křížové výpravy proti Čechům donucen těžkou situací přivolil aspoň k boji obrannému? [2]

Chelčického ovšem Jakoubek nepřesvědčil. Petr zavrhoval umělkované často výklady Písma svatého, jež napsali církevní Otcové; podle něho je Písmo sv. jasné jako studánka a nepotřebuje učených výkladů (má na mysli především Nový Zákon). Přikázání „Nezabiješ!", jež Kristus svými slovy i celým svým životem osvětlil, je tak jasné, že je marné je překroutiti, i když se o to pokoušejí přední autority církve římské, na př. sv. Augustin (Chelčický se s ním náležitě vypořádal ve 40. kapitole I. dílu Sítě víry). Každý boj - i boj obranný - je podle Petra zavržení hodný - proto zavrhuje i války husitské.

Roztrpčen poměry v Praze odchází do své jihočeské samoty a stýká se raději s kněžími táborskými, kteří sice také jsou pro boj - a vášnivěji než mistři pražští - ale zamítají jako on všechny nálezky lidské a církevní řády, snažíce se v tom co nejvíce přiblížiti prvotní církvi apoštolské. Tak z celého obřadu mešního ponechali jen přijímání večeře Páně, zpívajíce při tom české duchovní písně, sloužili bez bohoslužebního roucha, nenosili ornátů, byli pro naprostou roztržku s Římem. Tím byli blízcí Petrovi.

V Chelčicích, kde prožil svá mužná i poslední léta, zahloubal se do otázek, které zmítaly jeho nitrem. Nebyly to jen otázky týkající se náboženství, ale i celého společenského zřízení, zejména poměru církve k státu. Při návratu do rodného kraje našel Vodňany vypálené a patrně i Chelčice. Mladý chelčický farář Vojtěch, jeho přítel, byl za jeho pobytu v Praze zajat pro věrnost kalichu a upálen v Budějovicích. To asi bylo příčinou toho, že se Petr už roku 1421 stal hlavou a mluvčím „bratří Chelčických“, kterým tak nahrazuje

[2] Srovnej o tom úvod k vydání Jakoubkova Výkladu na Zjevení sv. Jana (vydal Frant. Šimek) I., str. LXIX-LXXIV.

duchovního pastýře, a že se rozhodl výsledky svého hloubání projevovati i písemně.

Čítal už dříve Štítného a Husa a některé jejich spisy začal zpracovávati v svém duchu (Štítného Řeči besední, Husův Výklad na Otčenáš a Devět kusů zlatých). Kromě toho naň působil i Jakoubek ze Stříbra[3] a své názory vytříbil rozhovory i polemikami s předním zástupcem kněží táborských Mikulášem Biskupcem a s hlavou církve kališnické po Husovi a Jakoubkovi, s mistrem Rokycanou.[4] Se všemi třemi sloupy husitského hnutí znal se Chelčický osobně: rozmlouval s Husem o večeři Páně (nejspíše po jeho odchodu z Prahy, kdy pobýval v jižních Čechách); o stycích s Jakoubkem byla řeč výše; s Rokycanou se seznámil důvěrněji asi za jeho několikaletého pobytu (1437-1448) v Hradci Králové. U všech hledal poučení v otázkách nábožen-ských, ale přijímal je kriticky a nedal se zaslepiti ani vážností, jíž se těšili.

Polemicky se utkal i s hlavou kněží táborských, Mikulášem z Pelhřimova.[5] Mikuláš byl zvolen roku 1420 starším (seniorem) nezávislé církve táborské, ale byl nazýván i biskupem (odtud bývá jmenován i Mikuláš Biskupec). Napsal mimo jiné spisy proslulou Konfesi, v níž hájil zejména prostou mši táborskou, zamítal očistec a uctívání i modlitby k svatým. Chelčický přijal leccos z této Konfese do svých spisů doslovně. Na koncilu Basilejském odůvodňoval Mikuláš účinně artikul o stíhání veřejných hříchů státem; proti němu mluvil na koncilu pařížský doktor G. Charlier.[6] - Mikuláš, ačkoli byl biskupem táborského bratrstva, žil většinou nikoli v Táboře, ale v Písku, druhé to hlavní tvrzi táborské. V době, kdy měl polemiky s pražskými mistry o večeři Páně, doslechl se o Chelčickém, že se zabývá touto otázkou, a pozval ho k sobě dvakrát do Písku a do Vodňan; na konec se však oba rozešli v ne-

[3] Jakoubek ze Stříbra narodil se ve vesničce Vítkově (dnes Víchově) u Stříbra asi r. 1370; po Husovi se stal duchovním vůdcem strany podobojí. On to byl, jenž dokázal, že přijímání pod jednou je novota církevní, zavedená teprve asi před dvěma sty lety, a žádal obnovení přijímání pod obojí i pro obecný lid. Po Husově smrti stal se správcem Betlemské kaple; zemřel r. 1429. Byl horlivým obhájcem Viklefa. - O něm naposled psal F. M. Bartoš, Světci a kacíři (Praha 1949), str. 82-105. Sr. i František Borecký, Mistr Jakoubek ze Stříbra (Praha 1945).

[4] Sr o něm poznámku v Předmluvě k Síti víry.

[5] Nejzevrubněji o něm pojednal F. M. Bartoš: Mikuláš z Pelhřimova (v uvedené už knize Světci a kacíři, str. 175-196). - Chelčického Repliku proti Biskupcovi vydal roku 1930 Josef Straka.

[6] Srovnej o tom v Síti víry, díl I., kap. 68 a násl. (zvláště 77 a 78).

vůli - Chelčický tvrdil, že Biskupec jinak píše a jinak mluví, Mikuláš pak obviňoval Chelčického, že překrucuje a nepoctivě vykládá jeho vlastní slova.

O stycích Chelčického s Rokycanou se dočítáme i v Předmluvě k Síti víry. Úcta obou těchto mužů byla vzájemná. Rokycana si vážil Petra, doporučoval svým posluchačům četbu jeho spisů a dal tím podnět k založení Jednoty bratrské; Chelčický viděl v Rokycanovi muže nevšedního významu a nerozpakoval se mu to i napsati (nazývá ho „mužem silným v velikých věcech"), třeba se v mnohých názorech zásadně rozcházeli, jak vidíme z jejich polemik.[7]

K nejdůležitější události historického významu náleží návštěva synovce Rokycanova Řehoře u stařičkého Petra v Chelčicích, třebaže si ani jeden ani druhý nebyli vědomi celého dosahu této schůzky. Řehoř, slovy strýcovými nejednou upozorněný na spisy Chelčického, seznámil se s nimi důkladně a zatoužil poznati osobně svérázného a radikálního myslitele. Tato schůzka utvrdila Řehoře v jeho záměru, založiti náboženskou společnost v duchu Chelčického - a tak vyrostla v několika desítiletích Jednota českobratrská, výkvět českého hnutí reformního. Petr sám se toho už nedožil ...

Spisy Chelčického byly čítány s oblibou v XV. i v XVI. století. Znal je Rokycana, který je doporučoval čísti svým horlivějším posluchačům. Členům Jednoty bratrské byly ovšem úhelným kamenem při stavbě jejich společnosti; s láskou zabýval se jimi vedle zakladatele Jednoty br. Řehoře zejména br. Lukáš a Vavřinec Krasonický. Tiskem vyšly oba hlavní jeho spisy - Postila a Síť víry - za necelých sto let po svém vzniku. Znal ho i Komenský, z odpůrců Jednoty Václav Šturm, bojovný jesuita. Potom však jméno Chelčického i jeho dílo upadly v zapomenutí a teprve v XIX. století dostalo se mu zasloužené pozornosti.

První spis Chelčického z roku 1421 má název *O boji duchovním*;[8] v něm vyložil a odůvodnil své stanovisko, že každý boj je nekřesťanský a že je těžkým přestoupením zákona Božího. Dílko *O církvi svaté* vzniklo z jeho styků a rozhovorů s táborskými kněžími. Už zde vystupuje proti moci světské a hlásá bratrství a rovnost všech lidí, zavrhuje rozdělení společnosti na tři stavy, jak bylo tehdy běžné, t. j. na stav kněžský, rytířský a robotný Někdy z doby okolo roku 1425 pochází spis *O trojím lidu řeč, o duchovních a o svět-*

[7] Sr. F. M. Bartoše, Chelčický a Rokycana (Listy filologické 48, 1921, str. 30-40, 118-135).

[8] Vydal jej Kamil Krofta v Ottově Světové knihovně.

ských.[9] Chelčický se tu zabývá otázkami, jež později soustavně probral znovu v Síti víry, zejména o tom, že pravý křesťan by nepotřeboval nad sebou vrchnosti, odmítá oprávněnost války a trestu smrti. - Popírá i existenci očistce, o čemž napsal dva traktáty. - Z ostatních jeho spisů je významný traktát *O šelmě a obrazu jejím* (název vzal ze Zjevení sv. Jana, kapitoly 13 a 14); máme z něho dochovány jen zlomky, ač byl i vytištěn (znal jej ještě Koniáš).

Nejrozsáhlejší díla Chelčického jsou Postila a Síť víry.

Postilu neboli *Knihu výkladů spasitelných na čtení nedělní celého roku* dopsal někdy před rokem 1440; psáti ji začal asi brzo po tragické bitvě u Lipan. Jako asi půl století před ním Štítný svými Řečmi nedělními a svátečními chtěl posloužiti opravdovým věřícím, kteří se nemohli z rozličných důvodů zúčastniti kázání v kostele o nedělích a svátcích, tak i Petr v dobách pro český lid nejtěžších, kdy nebylo ani dostatek kněží, kteří by mohli kázáními poučovati lid, složil svou knihu, opíraje se nejednou o Postilu Husovu. Pokládalť kázániza nejdůležitější výkon náboženský, jako před ním nebo s ním zároveň Viklef, Hus, Rokycana a jiní stoupenci směru reformního. - Tiskem vyšla Postila Chelčického roku 1522 (v Praze, jen I. díl), roku 1529 oba díly, po třetí roku 1532 nákladem Petra Severína. Populárně ji otiskl roku 1890 Benjamin Košut v Praze. Kritické vydání vyšlo péčí Emila Smetánky nákladem Comenia (I. díl roku 1900, II. díl roku 1903).

Nedlouho po Postile - asi v letech 1440-41 - vznikla jeho nejzralejšía nejzávažnější kniha, *Síť víry*, zároveň i nejucelenější. Názvu dostalo se spisu podle evangelia Lukášova (kapitola 5, v. 4-6), kde se vypravuje, jak pozdějšíapoštol Petr s jinými marně lovil celou noc; na Kristovo vybídnutí zkusil ještě jednou lov sítí a ulovil tak veliké množství ryb, že se síť trhala. To vykládá Chelčický obrazně: Petr a jeho druhové jsou rybáři lidí, apoštolé a kazatelé; síť jest víra, zakládající se na zákoně Kristově; moře znamená svět s jeho neklidem a s jeho hříchy; do sítě se dostaly i ryby nežádoucí a potrhaly ji, t. j. zatracenci, kacíři a jiní, kteří jsou jen povrchními křest'any, ale víru pravou nezachovávají.

Kniha je rozdělena na dva díly: první, obšírnější, pojednává v 95 kapitolách o poměru církve k státu všeobecně, druhý díl v 51 kapitolách uvažuje o jednotlivých stavech a třídách („rotách") křesťanské společnosti zvlášť a podro-buje je přísné kritice.

[9] Vydal jej Kamil Krofta v Ottově Světové knihovně.

Po stránce obsahové se zjistily v Síti víry stopy učení sekty valdenské, která byla v těch dobách rozšířena v jižních Čechách (zejména v okolí Jindřichova Hradce).[10] Chelčický se sice nikde v díle o této sektě nezmiňuje, ale ty části spisu, kde odsuzuje všechno násilí a brojí proti světské vrchnosti, jsou zřejmě ohlasem valdenských ideálů. Jinde mu byly pramenem nauka a spisy táborských kněží, zejména Mikuláše z Pelhřimova; jeho jméno uvádí však jen ve spojitosti s jeho veřejným vystoupením na Basilejském koncilu. Zato častěji se dovolává a cituje Viklefa;[11] jmenuje jej „mistrem Protivou", patrně proto, že se protivil (odporoval) církvi středověké. Leccos přejal (místy doslovně) z Husových Knížek o svatokupectví. - Přes jednotlivosti i delší partie odjinud čerpané je dílo Petrovo originální: je původní základní myšlenkou, jež se vine celou prací a jež dala titul knize, bystrou analysou celé společnosti i jednotlivých stavů tak neúprosnou a smělou, že jen mohutný a vítězný rozmach husitské revoluce uchránil autora od smrti na hranici. Jeho štěstím bylo, že moc římského papeže a církevní inkvisice nedosahovala tehdy přes hranice českého státu. Není divu, že zaujala Síť víry velikého ruského filosofa L. N. Tolstého tou měrou, že ji nazval „knihou v každém ohledu podivuhodnou"; „vedle toho, že jest zajímavá, at' hledíme na ni jakkoliv, kniha tato jest jedním z nejpozoruhodnějších plodů mysli jak hloubkou obsahu, tak i podivuhodnou silou a krásou národního jazyka i starobylosti". [12] Tolstoj ovšem neznal spisy Štítného, Husovy a Rokycanovy, abychom uvedli aspoň spisovatele Chelčickému časově i obsahově blízké; ti zastiňují najisto jihočeského písmáka po stránce jazykové. Jeho řeč se nevyrovná krásné a bezvadné češtině Štítného, je daleka logické výraznosti Husovy a oslnivé výmluvnosti Rokycanovy. Přesto Ize uznati, že i po této stránce je Chelčický osobitý, z jeho mluvy jako by na nás dýchala zemitá vůně jeho rodného kraje. Znalci jazyka staročeského pozná-

[10] Valdenští hlásali, že se pravý křesťan nemá brániti proti zlým lidem, ale trpělivě snášeti příkoří, jak kázal Kristus; kromě toho tvrdili, že má zachovávati evangelickou chudobu. Zakladate'em sekty byl lyonský kupec Petr Valdus (žil v XII. století).

[11] Jan Viklef (zemřel r. 1384), proslulý anglický theolog, mistr university oxfordské, učil, že papež je náměstkem Kristovým na zemi jen potud, pokud žije podle příkladu Kristova a jeho apoštolů a řídí se jeho zákonem. Nečiní-li tak, není Kristovým náměst-kem, nýbrž Antikristem - jeho rozkazů pak netřeba poslouchati, jeho klateb netřeba dbáti, naopak sluší přese všechny jeho rozkazy a klatby spravovati se zákonem Kristovým. Za jediné a naprosto dostatečné pravidlo víry uznává jen zákon Kristův, Písmo svaté. Církev má býti podřízena vrchnosti světské.

[12] Tolstoj, Spása ve vás (přeložil K. Štěpánek, Knihovna Rozhledů 2, 1896, str. 21).

vají sice, že mu chybí vyšší školské formální vzdělání; rád se opakuje, zejména myšlenku, kterou chce vštípit do duše čtenářovy, podává třeba několikrát jen málo pozměněnou stilisticky; nejsou u něho vzácná vybočení z vazby (anakoluty), zvláště v delších periodách, v nichž si libuje - zapomene, jak začal větu, a skončí ji gramaticky chybně nebo vynechá docela i řídící sloveso; leckdy je i rozvláčný. Ale tyto vady ustupují v pozadí při originalitě obsahu.

Proto se těšila Síť víry ze všech spisů Chelčického největší pozornosti. Byla vydána tiskem už roku 1521 péčí Chvala Dubánka nákladem bratří Václava a Hynka z Perknova v klášteře vilémovském. Tento husitský klášter byl proslulý nábožností mnichů a za jeho výmluvnými kazateli putovali tam lidé z daleka, i z Prahy. Zajímavé je, že vydání Sítě víry v tomto klášteře stalo se beze vší pochyby přičiněním „menší stránky", konservativní, Českých bratří, která měla na počátku XVI. století v okolí Vilémova převahu nad větší, pokrokovější „stránkou". - Nově byla Síť víry otištěna J. S. Annenkovem a V. Jagićem roku 1893 v Petrohradě spolu s volným překladem ruským; tento ruský překlad byl znovu vydán v Moskvě roku 1907. Rovněž volný překlad do němčiny pořídil Carl Vogl (Das Netz des Glaubens, Dachau 1924). Kritické vydání staročeské vyšlo prací Emila Smetánky nákladem Comenia roku 1912, nové, opravené vydání roku 1929 nákladem Melantricha. Kromě toho vydal Síť víry ve věrné reprodukci fotomechanické roku 1926 Zdeněk Tobolka (Monumenta typographica č. 1).[13]

Poněvadž se jevila potřeba vydati Síť víry tak, aby byla přístupna i širším vrstvám lidovým, požádal mne Dr Václav Osvald, abych ji upravil novočesky pro Politickou knihovnu, vydávanou Orbisem. Vyhověl jsem ochotně této žádosti, ač jsem si byl vědom, že to není úkol nejsnadnější, přetlumočiti dílo Chelčického novočesky. I nejlepší znalci staročeštiny (Smetánka, Zubatý) uznávali, že text Sítě víry je mnohde porušen opisovači i starým tiskem, takže nejedno místo i jim zůstávalo temné. Smetánka v svém vydání vnesl hodně světla do těchto temných míst, leckde ho doplnil Zubatý v recensi 1. vydání

[13] O dnešním stavu bádání o Chelčickém a jeho spisech nehledíme-li k uvedeným spisům F. M. Bartoše poučí se čtenář u Jana Jakubce, Dějiny literatury české (2. vyd.), díl I., str. 465-500 a u Rudolfa Urbánka, České dějiny III. 3 (Věk poděbradský), str. 884-978. Podnes nepozbyla ceny charakteristika Chelčického od Arnošta Denise, Konec samostatnosti české (překlad J. Vančury, Praha 1893, str. 222 nn.). Populární spisy o Petru Chelčickém napsali Kamil Krofta (Vodňany 1914) a Václav Novotný (ve sbírce České hlavy, č. 33, 1925).

Smetánkova,[14] což s povděkem použil Smetánka při 2. vydání Sítě víry. Přesto zbylo i pak několik vět, jejichž smysl není zcela jasný. Při zpracováníSítě víry užil jsem 2. vydání Smetánkova i jeho poznámek. Místy jsem ponechal anakoluty Chelčického, pokud nepřekážejí porozumění textu, aby i po této stránce poznal čtenář zvláštnost jeho řeči. I slovosled jsem se snažil ponechati co nejvíce původní.

Předkládáme spis Chelčického novočeským čtenářům, aby poznali, jak český myslitel XV. století řešil osobitě otázky tehdejšího společenského dění.

FRANTIŠEK ŠIMEK

[14] Listy filologické 40 (1913).